

Grāsilda Grauslytė-Šliūpienė 1963 m. JAV

Šliūpai vadindavo Ženia. Jevgenija šiai šeimai buvo dėkinga visą gyvenimą. Ji, tarnaudama Šliūpams, iš Grāsildos daug ko išmoko: raugti kopūstus ir agurkus, virti cepelinus, kimšti vėdarus, kepti kugelį, trupininį pyragą su juodųjų serbentų uogiene bei biskvitą ir daug ko kito.

1944 m. Grāsilda su vyru ir sūnumi pasitraukė į Vakarus. Tais pačiais metais dr. J. Šliūpas mirė. 1947 m. ji su sūnumi įsikūrė Jungtinėse Amerikos Valstijose. Ten Grāsilda 1952 m. ištėkėjo antrą kartą. Jos vyru tapo vaistininkas Antanas Kartanas. Jis mirė 1959 metais.

Grāsilda Grauslytė-Šliūpienė mirė 1976 m. kovo 6 d. Kalifornijoje (JAV), palaidota Čikagos tautinėse kapinėse šalia savo pirmojo vyro Jono Šliūpo.

Nuotraukos iš Vilniaus universiteto, Šiaulių akademijos Informacijos centro, Aušrininko dr. Jono Šliūpo archyvo. Fotografai nežinomi

Parengė Mindaugas Surblys

Kodėl lituanistei Stasei Litvinaitei (1921–2003) suteiktas Vilniaus universiteto Atminties diplomas?

Stasė Litvinaitė (1921–2003) – pedagogė, lituanistė, kraštotyrininkė, spaudos bendradarbė, buvusi Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedros laborantė, pirmųjų Vilniaus universiteto tautosakinių ekspedicijų dalyvė, Respublikinės mokyklų filmotekos Vilniuje metodininkė.

Gimė 1921 m. tuometinės Kretingos apskrities Skuodo valsčiaus Lenkimų kaime. Vėliau kartu su tėvais gyveno Mažeikiuose, ten pradėjo lankyti pradinę mokyklą ir 1933 m. ją baigė. 1933–1941 m. mokėsi valstybinėje Mažeikių gimnazijoje. 1941–1945 m. dirbo pradžios mokyklos mokytoja. 1945–1950 m. Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakultete studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą, 1950–1954 m. dirbo Lietuvių literatūros katedros laborante¹, 1954–1957 m. mokėsi aspirantūroje. Baigusi aspirantūrą, iki 1959 m. kovo 1 d. Vilniaus universitete vėl dirbo Lietuvių literatūros katedros laborante, nuo 1974 m. dirbo respublikinėje mokytojų tobulinimosi sistemoje.

S. Litvinaitei yra suteiktas Vilniaus universiteto Atminties diplomas. Toks diplomas, kaip tai nurodyta Vilniaus universiteto Atminties diplomo teikimo tvarkos apraše, „yra išskirtinai šios mokslo įstaigos teikiamas diplomas, skirtas tam, kad Universitetas galėtų tinkamai įvertinti ir pagerbti Antrojo pasaulinio karo ir pokario metu iš Universiteto akademinės bendruomenės pašalintus jos narius – studentus ir darbuotojus. Jis kartu yra ir kaip pagarbos ženklas bei sugražinimo į Universiteto akademinę bendruomenę simbolis, teikiamas asmenims, pašalintiems iš Universiteto po 1940 m. birželio 15 d. dėl jo administracijos ir totalitarinių režimų veiksmų. Pagal Universiteto tradicijas lotyniškas atminties diplomo pavadinimas – *Diploma memoriae causa*.“

Vilniaus universitetas savo oficialioje interneto svetainėje nurodoma, kad „Reokupacijos metais

Nuotraukose (iš kairės): Stasė Litvinaitė; 1950 m. liepos 11 d. Vilniaus valstybiniame universitete gautas Universiteto Istorijos-filologijos fakulteto dekanas raštas, adresuotas Universiteto rektoriui

Lietuvių literatūros katedroje dirbo prof. Kostas Korsakas – pirmasis Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakulteto dekanas (1944–1946), tokios asmenybės, kaip senosios lietuvių literatūros tyrėjai prof. Jurgis Lebedys (1946–1970), prof. Marcelinas Ročka (1949–1951), literatūrologė ir edukologė dr. Meilė Lukšienė (1949–1959), literatūros istorikė, poetikos, literatūros teorijos istorijos tyrėja dr. Vanda Zaborskaitė (1950–1961), literatūrologas, prozininkas dr. Adolfas Sprindis (1951–1986), dėstytoja Stasė Litvinaitė (1950–1959)[1], literatūrologė ir menotyrininkė dr. Irena Kostkevičiūtė (1954–1961), tautosakos, modernizmo literatūros tyrėjas prof. Donatas Sauka (1956–1993), lietuvių prozos tyrėja Aurelija Rabačiauskaitė (1954–1959), dramaturgijos ir teatro tyrėja, XX a. lietuvių literatūros istorikė dr. Petronėlė Česnulevičiūtė (1959–1993) ir kiti. Atleistieji VU darbuotojai buvo apkaltinti nacionalistinių nuotaikų kurstyimu tarp studentų.²

M. Lukšienė, dėstytojos V. Zaborskaitė, I. Kostkevičiūtė, A. Rabačiauskaitė, S. Litvinaitė, apkaltintos nacionalinių nuotaikų kurstyimu, iš darbo buvo atleistos po Universitete vykusio ideologinio Lietuvių literatūros katedros valymo 1959–1961 m., šiuos atleidimus paaiškinant, kad jos „nepraėjo konkurso“ ar jame „nedalyvavo“.

Universitetas jau minėtoje oficialioje interneto svetainėje skelbia, kad S. Litvinaitė „Vadovaujantis

rektorius įsakymu Nr. 560/K atleista iš laborantės pareigų „ryšiumi su paskyrimu į aspirantūrą“. 1954–1957 m. mokėsi aspirantūroje. 1957 m. pateikė prašymą skirti į vyriausios laborantės pareigas, prašymas buvo patenkintas. 1958 m. buvo pateiktas pakartotinis prašymas skirti į jau minėtas pareigas, jis taip pat buvo vizuotas teigiamai. 1959 m. Lietuvių literatūros katedros prašymu darbo laikas buvo pratęstas. 1959 m. kovo mėn. Istorijos-filologijos fakulteto dekanas teikė prašymą rektoriui, kad S. Litvinaitėi būtų laikinai leidžiama eiti laborantės pareigas, šis prašymas buvo patenkintas ir laborantei buvo leista dirbti iki balandžio 1 d. Pakartotiniai prašymai palikti eiti laborantės pareigas netiesiogiai patvirtina apie buvusį politinį spaudimą ją atleisti.

Giedriaus Viliūno sudarytoje knygoje, skirtoje Lietuvių kalbos ir literatūros katedros veiklai 1940–2000 m., pateikiama informacija apie S. Litvinaitės tiesumą, nenuolankumą to meto valdžiai. Taip pat pabrėžiama, kad oficialių jos atleidimo motyvų nebuvo. Remiantis platesniu vadinamosios Lietuvių literatūros katedros bylos kontekstu galima daryti išvadą, kad S. Litvinaitė buvo pašalinta iš darbovietės esant spaudimui ir dėl režimui netinkančių jos pažiūrų.

Atminties diplomą suteiktas 2023 m.³

(Nukelta į 20 p.)

Nuotraukoje (iš kairės):
Meilė Lukšienė su buvusios
Lietuvių literatūros
katedros bendradarbiais
ir Švietimo reformos
kūrėjais 85-mečio proga.
Sėdi: Irena Kostkevičiūtė,
Vanda Zaborskaitė, Meilė
Lukšienė, Donatas Sauka,
Stasė Litvinaitė. Stovi: Violeta
Jonynienė, Žibartas Jackūnas,
Elena Tervidyte, Ingė Lukšaitė,
Laima Abraitytė, Rimantas
Vėbra, Vaiva Vaicekauskienė,
Ramutė Bruzgelevičienė,
Romas Pakalnis, Darius Kuolys.
1998 m. LMAVB RS F391-681,
lap. 5 d. Fotografas nežinomas.
Nuotrauka iš: <https://rinkiniai.mab.lt/M.Luksiene/svietimo-reforma.html>

Prof. Arūnas Streikus⁴ yra pažymėjęs, kad „Sovietinės okupacijos metais Vilniaus universitetas, kaip svarbiausia šalies akademinė institucija, savotiškas tautos smegenų centras, neišvengiamai susidūrė su režimo pastangomis pajungti jį savo politinei valiai. Universiteto akademinės bendruomenės ardyimas, šalinant iš jos ideologiniu požiūriu svetimus dėstytojus, studentus ir aptarnaujantį personalą, greitai tapo naująja normalybe. Galima teigti, kad garsioji Lietuvių literatūros katedros byla, kurioje nukentėjusioms universiteto bendruomenės narėms tik šiandien, deja, jau po mirties, įteikiami atminties diplomai, buvo paskutinis veiksmas daugiau nei dešimtmetį užtrukusioje Vilniaus universiteto sovietizavimo dramoje. [...]

Respublikos partinės valdžios kantrybės tau-rė persipildė tada, kai Istorijos-filologijos fakulteto mokslinės tarybos nariai 1958 m. pavasarį išdrįso nepaisyti universiteto partinės organizacijos rekomendacijų ir patvirtino puolimo taikinyje atsidūrusios Aurelijos Rabačiauskaitės kandidatūrą į dėstytojos pareigas Lietuvių literatūros katedroje. Būtent susipriešinimas su universiteto partine organizacija ir negebėjimas suvaldyti situacijos ideologiškai jautriame universiteto padalinyje vėliau bus įvardyta ir kaip didžiausia tuometinio rektoriaus Juozo Bulavo „nuodėmė“, lėmusi jo nušalinimą nuo pareigų.

Jį pakeitęs jaunas perspektyvus matematikas Jonas Kubilius, skirtingai nei pirmtakas, jau vykdė visas Vilniaus universiteto partinės organizacijos re-

komendacijas kadry klausimais. Naujasis rektorius nedrįso ignoruoti ir 1959 m. vasarį priimto universiteto partinio biuro nutarimo „Apie rimtas klaidas paruošiant Universiteto jaunųjų literatų kūrybos almanachą Kūryba“, kurio vienas iš punktų rekomendavo rektoratui imtis priemonių Lietuvių literatūros katedros kolektyvui sustiprinti ir katedros darbuotojų ideologiniam-teoriniam lygiui pakelti. Po jo iš universiteto viena po kitos išguitos visos maištininkės: 1959 m. – Meilė Lukšienė, Aurelija Rabačiauskaitė ir Stasė Litvinaitė, o 1961 m. – Vanda Zaborskaitė ir Irena Kostkevičiūtė. Taigi Lietuvių literatūros katedros byla – vienas juodžiausių puslapių okupacinio laikotarpio universiteto istorijoje, patvirtinęs jo sovietizacijos sėkmę. Mat tai buvo pirmas kartas, kai iš viršaus užsakytas politinis susidorojimas ne tik, kaip jau buvo įprasta, atliktas universiteto administracijos rankomis, bet ir viešai tam pritariant ar netgi talkinant didelei pačios universiteto bendruomenės daliai.“⁵

Straipsnyje „Bičiulių aplinka“ rašoma, kad „Nepaisant skaudžių išgyvenimų, išliko (Meilės Lukšienės – past. D. M.) stiprūs emociniai ryšiai su buvusiomis Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedros kolegėmis Vanda Zaborskaitė, Irena Kostkevičiūtė, Aurelija Rabačiauskaite ir Stase Litvinaite. Katedros kolegės, dar prisijungus Jurgiui Lebedžiui, Donatui Saukai bei kai kuriems buvusiems studentams, tapo savotiška bendrija, veikusia Irenos Kostkevičiūtės bute prie Lukiškių aikštės. Tai buvo kultūrinė ir meninė priebėga, išeivių ir ki-

Vilniaus universiteto M. K. Sarbievijaus kiemo fragmentas. Danutės Mukienės nuotrauka

tokios literatūros skaitykla. Be to, Meilės ir Kazio Lukšų šeima puoselėjo bičiulystės ryšius su Aldona Liobyte, Antanu Krutuliu, Broniumi Untuliu, Karužų, Broniaus ir Aliutės Juškų šeimomis.“⁶

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, S. Litvinaitė aktyviai dalyvavo šalies švietimo darbe, buvo viena iš Švietimo reformos programos kūrėjų, dirbo metodininke Vilniuje veikusioje Respublikinėje mokyklų filmotekoje.

Stasė Litvinaitė mirė 2003 metais. Ji palaidota Vilniaus Karveliškųjų kapinėse.

Parengė Danutė Mukienė

¹ Iš darbo Vilniaus universitete atleista 1959 m. kovo 1 d.

² „Lietuvių literatūros katedra“, Vilniaus universitetas: <https://www.flf.vu.lt/institutai/lkviti/struktura/llk> (žr. 2025-01-15).

³ „Suteikti atminties diplomai: Litvinaitė Stasė“, Vilniaus universitetas: <https://www.vu.lt/apiemus/istorija/griztanti-atmintis/suteikti-atminties-diplomai?nId=11945> (žr. 2025-01-15).

^{4,5} Arūnas Streikus, „Lietuvių literatūros katedros byla – vienas juodžiausių puslapių okupacinio laikotarpio universiteto istorijoje“, Vilniaus universitetas: <https://naujienos.vu.lt/lietuviu-literaturos-katedros-by-la-vienas-juodziausiu-puslapiu-okupacinio-laikotarpio-universiteto-istorijoje/> (žr. 2025-01-15).

⁶ „Bičiulių aplinka“, Lietuvos mokslų akademijos biblioteka: <https://rinkiniai.mab.lt/M.Luksiene/biciuliai.html> (žr. 2025-01-15).

Šiomet minime tragiško likimo poetės Danutės Vacės Paulauskaitės (1945–2004) 80-ąsias gimimo metines

Danutė Vacė Paulauskaitė. Nuotraukos fragmentas. Fotografas nežinomas

Danutė Vacė Paulauskaitė (1945–2004) – poetė, eseistė, bibliotekininkė, spaudos darbuotoja, viena tragiškiausio likimo mūsų laikų kūrėjų. Ji išėjo Amžinybėn prieš du dešimtmečius. Dabar dažniausiai tų, kurie ją pažinojo, tarsi jausdami savo pačių kaltę dėl tokios jos gyvenimo baigties, prisimenama kaip savo valia sirgdama, atsiribojusi nuo pasaulio, išsekusi ir galimai iš bado mirusi talentinga poetė.

D. Paulauskaitė gimė 1945 m. rugpjūčio 11 d. Skuodo rajono Luknių kaime. 1963 m. baigė Lenkimų vidurinę mokyklą. Tais pačiais metais Skuodo rajono laikraštyje „Mūsų žodis“ ji debiutavo kaip poetė – rugpjūčio 24 d. čia buvo išspausdintas jos eilėraštis „Saulėgrąžų vasara“. 1965–1967 m. studijavo Vilniaus universitete, 1967–1969 m. dirbo Skuodo rajono bibliotekos Vaikų skyriuje. Tais metais Skuodo rajono laikraštyje „Mūsų žodis“ buvo išspausdinta nemažai jos jaunatviškų ir gana spalvingų eilėraščių. Jaunystėje rašė ir knygų recenzijas, apžvalgas. Viena jų (knygų apžvalga „Nelieskite žemės, ji mano ir vyturio akiai“) 1969 m. paskelbta šio laikraščio liepos 12 dienos „Literato“ puslapyje.

1969–1974 m. poetė studijavo Maskvos M. Gorkio literatūros instituto Poezijos skyriuje. Vėliau gyveno Vilniuje, dirbo leidinių „Statyba ir architektūra“, „Vilnius“, „Lietuvos pionierius“ redakcijose. 1980 m. išleido savo pirmąją eilėraščių rinktinę – „Gatvė vėjuotą dieną“. Nuo 1983 m. atsidėjo kūrybai. 1989-iejį paženklinanti išleista jos antrąja poezijos kny-

(Nukelta j 22 p.)